

Jaschitz Máttyás

Együtt vagy szétválasztva? Kísérletek a két Komárom térszerkezeti súlyának megállapítására

A tanulmány több nézőpontból kísérli meg a két Komárom ezredforduló utáni térszerkezeti pozícióját bemutatni, a szlovák-magyar határ mentén. Elsősorban gravitációs modellek segítségével, előbb a két különálló városként kezelt Komárom és Észak-Komárom vonzáskörzetét, majd egy egységesnek vett „nagy” Komárom vonzáskörzetét határolja le a tanulmány. Ezután a két „szél-sőséges” megközelítés eltérő térszerkezeti hatásai kerülnek összevetésre, területfejlesztési, területi-együttműködési megfontolások tükrében.

Kulcsszavak: Komárom, Észak-Komárom (Komárno), vonzáskörzet, gravitációs modell, térszerkezet, szlovák-magyar határ, település-hierarchia, határ menti együttműködés, EGTC.
JEL-kód: R10, C31.

Bevezető

„A határok rosszabb esetben nyílt sebek, jobb esetben behegedt sebhelyek a Föld arcán...” (Illés 2008 190. o.) A határok etnikai, társadalmi, gazdasági és közlekedési szempontokból is megtörik a térbeli folytonosságot, gátolják a tércapcsolatok, áramlások zökkenőmentes alakulását. (Nárai – Rechnitzer 1999) A határok elválasztó-összekötő szerepének fokát mindig az aktuális történelmi, politikai légkör határozza meg leginkább. Márpedig Közép-Európában (hosszú „nélkülözés” után) a határ menti együttműködések korát éljük. A néha kitapintható nemzeti szintű kormányzati bizalmatlanság ellenére is adott a kedvező európai légkör, és egy olyan határsebekkel tarkított terepen, mint amilyen a Kárpát-medence is, az egész térség szempontjából kiemelkedő jelentősége lehet, hogy mennyire tudunk élni ezzel a történelmi lehetőséggel. Ennek a folyamatnak a segítése érdekében pontos kutatásokra van szükség a határok mentén. Mivel *„a gyakorlat azt bizonyítja, hogy az együttműködés kialakítása legkönnyebben a hasonló vagy legalábbis kevésbé különböző fejlettségű térségek között valósítható meg,”* (Illés 2008 195. o.) a tanulmány is egy ilyen térséget, városi vonzáskörzetet szemelt ki vizsgálata célterületéül. Komárom szomszédsága ráadásul kiegészül egy, a határ menti kapcsolattartást nagyban erősítő tényezővel: etnikai értelemben, (a határ minkét oldalán) abszolút meghatározó a magyar népesség aránya. A szlovák oldalon 2-3 kis szigettől eltekintve mindenhol 50% fölötti, de a térség nagyobb részében 80% fölötti a magyar lakosság aránya. (Kocsis – Bottlik – Tátrai 2006) Illetve a szlovák vagy egyéb nemzetiségekhez tartozók döntő többsége is valamilyen szinten érti, beszéli a magyar nyelvet.

Komárom város hosszú évszázadokon keresztül volt méltó központja a róla elnevezett vármegyének. Legdinamikusabban éppen az egységességét végleg megtörő trianoni döntés előtti évtizedekben fejlődött; olyannyira, hogy még az is felmerült, összevonják Esztergom vármegyével, és az egyesített vármegye Komárom központtal működött volna tovább. (Borovszky 1908) Ez végül nem történt meg, sőt a 20. századi történelem olyan viharba taszította a várost, melynek hatásait azóta sem sikerült maradéktalanul kiheverni. A kelet-kisalföldi, a Duna mindkét partjára kiterjedő egységes híd és központ szerep hirtelen megszűnt, kettészakadt. (Kovács 1990) Ezt követően pedig a Komárom felett örvénylő politikai áradat, kénye-kedve szerint hánytá-vetette a várost (városrészeket).

A második világháború időleges határmódosításaira nagyon érzékenyen, a vonzáskörzet szempontjából pozitívan reagált a várospár, ám annál nagyobb volt a visszaesés a határok véglegesítését, a szovjet mintájú rendszerek megszilárdítását követően.

A hatvanas évek közepéig keserves idők következtek mind a városrészek, mind pedig azok (többségében magyar) lakosságának életében.

Lakosságcsere, elszigetelődés, szinte zárt határ, műemlék-rombolás jellemezték ezt az időszakot. A szocialista rendszer enyhülésével a határ zártsága is oldódni kezdett. Szigorúan ellenőrzött kezek közt, de megnövekedett a kapcsolattartás lehetősége. (Bottoni 2008) Mindkét állam területi folyamatai és fejlesztéspolitikája is alkalmazkodott az új állapothoz. A történelmileg is jelentősebb, északi városrész jobban megsínylette az új határhelyzetet, hiszen itt csapódtak le igazán a vonzáskörzet-vesztés negatív hatásai, illetve a csehszlovák politika sem szorgalmazott különösebb fejlesztéseket a határ közelsége miatt. A magyar oldalon másképp alakultak dolgok, itt ugyanis (az északi, sokkal jelentősebb városrész elvesztése miatt) egy erős központhiány lépett fel a térségben. Erre a természetes folyamatok és lényegében a fejlesztéspolitika is városduzzasztással reagált. Az átmenet éveiben újabb nehézségek köszöntöttek be a két városrész kapcsolatában. A Bős-Nagymaroson tervezett dunai vízlépcső és a magyar kisebbség elleni hatósági fellépések Csehszlovákiában (majd függetlenedése után Szlovákiában) feszült helyzetet teremtettek. (Lados 1995) Bár a két állam viszonya sajnos még napjainkban sem mondható minden esetben kiegyensúlyozottnak és barátságosnak, az Európai Unió csatlakozás mindezen túl mégis új légkört, lehetőségeket hozott magával a két Komárom számára is. (Mezei 2008) Ezek a változások, ha még szerényen is, de a határ menti térszerkezet módosulásában már megmutatkoznak. (Hardi 2008)

Tanulmányom ezeknek a folyamatoknak kíván – egy bizonyos nézőpontból – a mélyére ásni. A térség térszerkezetének átalakulását a legfontosabb központ, a két Komárom vonzásterületének változásain keresztül lehet feltérképezni. A tanulmány alapvető kérdései tehát a következők: Körülbelül hol húzható meg az a domináns hatásvonal, amelyet a két város településkörnyezetére kifejt? A szomszédos központokhoz mérten mekkora a két Komárom település szerkezeti súlya? Miként és miért változott a vonzásterület az utóbbi évtizedben? Mindezek a folyamatok a jövőben hová mutatnak, milyen veszélyeket illetve lehetőségeket rejtenek térszerveződési, területi-együttműködési szempontokból? További módszertani kérdésként merül fel, hogy miként oldhatók fel a város kettészakítottságából fakadó vizsgálati nehézségek? A következőkben tehát e fenti kérdésekre keresem a választ.

Kutatási módszerek

A kutatás során a legnagyobb feladatot a módszer kiválasztása jelentette.

Az elsőként felmerülő kérdés a vizsgálati terület lehatárolása volt, a konkurens központok, a két Komárom ellenpólusainak kiválasztásán keresztül. Mindez jelentős problémát okozott, hiszen amennyiben külön-külön tárgyaljuk a két várost (városrészt), úgy egy kb. 19 és egy kb. 36 ezres központról beszélünk, melyeknek az adott városkörnyezetben van egy bizonyos „hatósugaruk”. Ha azonban egységesen kezeljük a két várost, máris egy 55-56 ezres központot kapunk, amelyhez viszont egy nagyobb „hatósugarat” kellene rendelnünk. Mivel önmagában az a megközelítés sem igaz, hogy két különálló várossal van szó és az sem, hogy egy egységes várossal; ezt a speciális helyzetet hasonlóan speciális módszerrel kell kezelni. Erre a következő kísérletet dolgoztam ki. A környező központokkal összehasonlítva, ún. Reilly-képlet¹⁰ alapján megvizsgálom a kettéválasztott és az egységes Komárom elméleti vonzáskörzeteit. Majd ennek a két „szél-

¹⁰ „A newtoni tömegvonzás analógiáján alapuló, a területi kutatásokban először Reilly által 1929-ben alkalmazott eljárás kiindulópontja, hogy a központok „vonzóereje” a többi településre nagyságukkal egyenesen, távolságuk valamely hatványával pedig fordítottan arányos. Ilyen módon közvetlenül modellezhetők a valóságban létező igazgatási-ellátó funkciók által kiváltott térbeli áramlások irányai – elsősorban azoké, amelyek esetében az ellátott terület adminisztratív nem rögzített, azaz igénybevételük helye az érintettek választásától függ. Ezt persze nem csak a szóba jöhető centrumok elérhetősége befolyásolja, hanem több esetben szolgáltatási kínálatuk, választékuk, valamint számos egyéb, gyakran véletlenszerű tényező is – de az elméleti modell jó támpontot nyújthat e tényezőknek a valóságos térkapcsolati rendszerek kialakításában játszott szerepének becsléséhez.” (Bajmócy – Kiss 1999, 35)

sőséges” esetnek a megfelelő interpretációjával, összevetésével igyekszem a legjobban megközelíteni a vélhető valós helyzetet.

Hogy a két számítás összevethető legyen, ettől függetlenül azonos ellenpontokat kellett kiválasztani; itt tehát a szűkebb (kettéválasztott) értelmezés ellenpólusait vettem figyelembe mindkét esetben. Ezek az ellenpólusok a következők: Nagymegyer, Gúta, Érsekújvár, Szőgyén, Esztergom, Tatabánya, Oroszlány, Kibéd, Győr (illetve nyilván Észak-Komárom és Komárom). Már itt ki kell térni ezzel kapcsolatosan néhány felmerülő problémára. A térség sajátos városodottságából adódóan nem minden irányban találunk a megfelelő távolságon belül a két Komáromhoz hasonló súlyú települést. Ilyenek Nagymegyer, Gúta, (kiváltképp) Szőgyén és Kibéd esetei. Azonban még mindig ezeknek a megfelelő távolságon belül fekvő, lokális központoknak a kiválasztása tűnt a jobb megoldásnak, mintsem a lényegesen távolabb fekvő, azonban a két Komáromhoz hasonlóbb súlyú ellenpontok használata. Ez a módszer sajátosságaiból fakadóan zavaróan torzította volna az eredményeket. Ettől függetlenül azért persze meg kell jegyezni, hogy (különösen, ha egy egységes „nagy” Komáromról beszélünk) északnyugati irányban inkább Dunaszerdahely és Vágsellye, északkeleti irányban pedig inkább Zseliz mondhatók rivális központoknak. A sajátos földrajzi elhelyezkedés, településstruktúra folytán azonban ezek ellenpontként való alkalmazása hibás lett volna. Hiszen a gyakorlati tapasztalatok szerint, a központokban megtalálható funkciók vonzóereje jobban függ a távolságtól, mint a „vonzó” város nagyságától. (*Bajmócy – Kiss 1999*) Hozzá kell még tenni, hogy habár a vizsgálatban sem Pozsony, sem pedig Budapest nem szerepel, (hiszen a szűkebben értelmezett térség, helyi központjainak egymáshoz viszonyított szerepváltozását helyeztem a vizsgálódás fókuszába) azt tudni kell, hogy bizonyos mértékben mindkét főváros (nyilván főként Budapest) kifejt bizonyos vonzó hatást a régióban.

A már elkészült hasonló vizsgálati körű kutatások során (pl. *Bajmócy – Kiss 1999, 2001, Győri 2006, Jaschitz 2010*) szakmailag többé-kevésbé elfogadottá vált, hogy a mindenkori népességszám adatokból megfelelő következtetéseket vonhatunk le a városok, falvak, térszerkezetben elfoglalt pozíciójáról. Már önmagában a népességváltozások elemzése, a népességi súlypont eltolódása, illetve maguk a települések közötti távolságok közelítően jól jelzik a köztük fennálló mindenkori kapcsolat- és hierarchiarendszert. Ha azonban ezt a két tényezőt (elhelyezkedés és „nagyság”) együttesen vesszük számításba, kitűnő modellezési lehetőséget kínálnak az éppen erre az esetre kifejlesztett gravitációs-modellek. A gravitációs-modell egy speciális (ún. Reilly-képlettel kifejezett) változatát alkalmaztam. Ez a módszer nem az egyes (köztes) települések vonzódási „hovatartozását” mutatja meg, hanem két központ között, a központok tömegét és egymáshoz mért távolságát figyelembe véve, azt a pontot, ahol vonzáserejük kiegyenlítődik. Máshogy fogalmazva, elméleti vonzási erőterek határát. (*Dusek 2005*) A két Komárom esetében, ha az őket körülvevő 9 ellenpólus vonzáserejét összevetjük a két Komárom vonzáserejével, és a kapott határpontok koordinátáit kiszámítjuk, majd e pontokat összekötjük, ilyen formán is megkaphatjuk a két Komárom elvi vonzásterületét. A vizsgálatoknál a tömeget a népességszám, a távolságot pedig az egyszerű légvonal-távolság adta. E modellek eredményeit grafikusán ábrázoltam.

Ezek a modellek, illetve az általuk nyert értékek, nem pontos, településről településre azonosítható adatokat jelentenek, sokkal inkább tendenciákat jeleznek. (*Győri 2006*) További hiányosságuk, hogy csak egyetlen (igaz, meghatározó) kapcsolattípust vesznek számításba. Ezen felül, a regionális összetartozás szempontjából természetesen szintén meghatározó tényezőkre nincsenek tekintettel (pl. munkaerő-áramlások, migráció, táji-történeti hagyományokon alapuló együvé tartozás, közös identitás stb.) Mindezt csupán elméleti területi egységek lehatárolására alkalmasak. (*Bajmócy – Kiss 2001*) Ezen eljárások tehát valójában csak egy (bár tudományosan elfogadott) kísérletet jelentenek a valós térkapcsolatok modellezésére.

Kettéválasztott Komárom vonzáskörzetének vizsgálatai

Adott térség belső, településhálózati kapcsolatainak vizsgálatakor, az elméleti modelleken kívül persze számos egyéb tényezőt is figyelembe lehet venni. Szemlélhetjük a kérdést alapvetően gazdasági megvilágításból is. Ebben az esetben az egyes vidékek (vagy települések) közötti gazdasági vonzóerőket a leginkább a munkaerőmozgások bemutatásával érzékeltethetjük. Vizsgáltunk régiójában az elmúlt években egyértelműen a magyar oldal fejtett ki komoly munkaerő-elszívást. (Bódiné Vajda 2004) 2009. január 1-én 9166 szlovák munkavállaló dolgozott Komárom-Esztergom megyében. 2009. december 31-én ez az adat már 7676 főre olvadt, ami egyértelműen a válság számlájára írható. Az érdeklődés, igény ma is igen magas, azonban a gazdaság egyelőre stagnál, sőt botladozik. (A szlovák oldalon csupán pár száz magyar munkavállaló dolgozik.) Mindez persze leginkább a határ magyar oldalán betelepült, multinacionális cégek (pl. Nokia, Suzuki) munkaerőhiányának köszönhető. (Grosz – Tilinger 2008, Hardi – Lampl 2008, Kovács – Szabó 2008) Különösen aktuális, a határ menti munkaerő ingázást negatívan érintő körülmény a Nokia nagyarányú leépítése. Ettől eltérő vizsgálati szempont lehet a különböző települések, önkormányzatok közötti kapcsolatok, vagy éppenséggel a határon átnyúló területi együttműködésének vizsgálata. A szűkebb komáromi térségben a testvértelepülési kapcsolatok egészen jónak, sűrűnek mondhatók (Mezei – Tóth 2008), de a területi együttműködésekre is vannak példák. (Sikos – Tiner 2008) A legrégebbi, mára kiüresedő szerveződés a Vág-Duna-Ipoly Eurorégió. A legfrissebbek pedig két EGTC. A Rába-Duna-Vág EGTC-t határ menti megyék alapították azzal a céllal, hogy régiós szinten határozzák meg a szlovák-magyar határ nyugati felének nagyobb volumenű térségi tervezését és fejlesztési tematikáját. A Pons Danubii EGTC a fejlesztési szándékok egy alsóbb szintjén kívánja kifejteni határ menti együttműködési szerepét. Észak-Komárom székhellyel tömöríti az EU leginnovatívabb határon átnyúló együttműködési formájában a térség meghatározó központjait (Észak-Komárom, Komárom, Tata, Kislőr, Gúta, Ógyalla, Oroszlány) azzal a céllal, hogy a szűkebb térség (lényegében a várospár által szervezett tér) közvetlen határon átnyúló kapcsolatait és határ menti fejlesztéseit élénkítse, az államhatárok elválasztó hatásait tovább oldja. Városi szintű együttműködésként a két Komárom szoros kapcsolata kiemelendő, mely minden bizonnyal egyébként is a térség egyik legélénkebb együttműködésének számított az elmúlt időszakban (Sikos – Tiner 2007, Stubendek 2004). A felsorolt tényezőknél túl a települési funkciók száma, identitásbeli, kulturális, közlekedési stb. minőségek is nagyban befolyásolják egy térség településhálózatának belső kapcsolatait. Minden szempontot nyilván nem lehet összevetően figyelembe venni, azonban a gravitációs-modell használata nagyon jó, generalizált megoldást kínál a téma összehasonlító vizsgálatára.

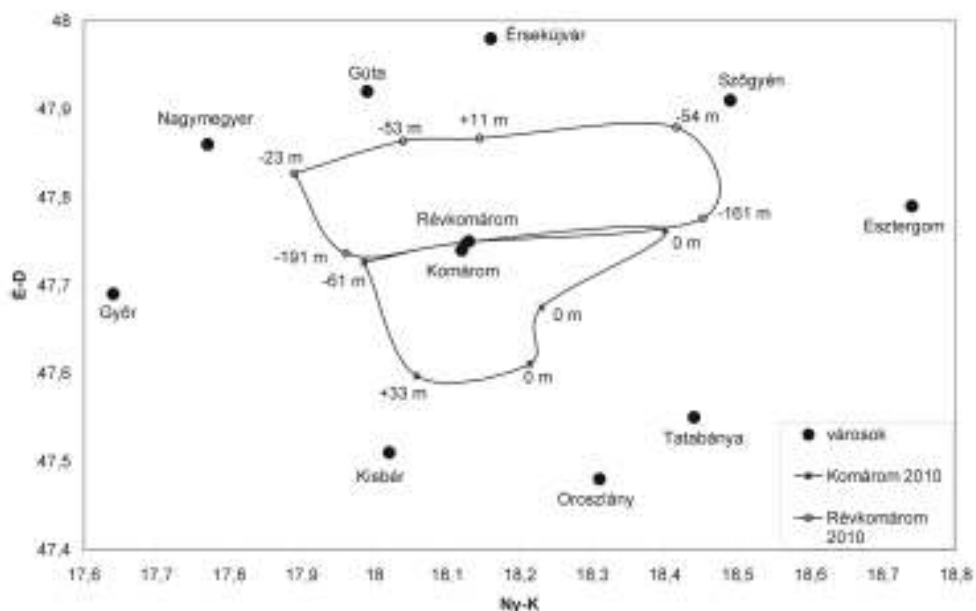
Amennyiben abból indulunk ki, hogy a két Komárom napjainkban két különálló ország részét képezi; a két állam településhálózatain belül eltérő, egymástól különálló funkciókat tölt be, adja magát az a fajta vizsgálati közelítés, amelyet az 1. ábra segítségével kísérhetünk figyelemmel.

Az ábrán Komárom és Észak-Komárom, szomszédos ellenpólusaikhoz viszonyított elméleti vonzáskörzetének változása látható 2001 és 2010 között¹¹, a már ismertetett Reilly-képlet alapján meghatározva. Mindkét esetben egy, a Duna folyásával párhuzamos, elnyújtott erőter rajzoldódik ki, amely a magyarországi Komárom esetében a lényegesen nagyobb Tatabánya irányából erősen benyomódik. Ebben a megközelítésben két „egymásnak háttal álló”, fél-erőtérrel van szó. Az egyes szomszédokhoz kapcsolódó vonzáshatár-pontok mellett előjelekkel ellátott számokat találunk az ábrán. Ezek a számok a 2010-es és 2001-es vonzáshatár-értékek különbségei, méterben kifejezve az eltolódást.¹² Ha szemügyre vesszük ezeket az értékeket, talán némi meglepetést

¹¹ A tanulmányban a 2001-es népszámlálási adatok kerülnek összevetésre a 2010-es továbbvezetett adatokkal.

¹² Ezek az értékek nyilvánvalóan nem pontos, helyről-helyre azonosítható adatok! Erősen elméletiek, csupán arányok tendenciák jelezésére szolgálnak.

jelenthet, hogy növekvő határ-szabadság, és a határ menti együttműködéseknek kedvező légkör ide vagy oda, bizony egyik város sem növelte az új évezred első évtizedében elméleti vonzásterületét, sőt a legtöbb ponton inkább halvány zsugorodást tapasztalhatunk. Azt azonban tudni kell, hogy a megelőző időszakhoz képest, Észak-Komárom számára még ez a többségében enyhén zsugorodó erőter is nagy előrelépést jelent. Ugyanis a második világháborút követő évtizedekben ennél jóval jelentősebb pozícióvesztés volt jellemző, az ellenpólusokhoz mérten.¹³ De a magyarországi Komárom erőtere is erősebben zsugorodott a vizsgálati időszakot megelőző két évtizedben. Általánosságban tehát mindkét városfőlnél az előző egy-két évtizedet jellemző erőter-zsugorodási folyamat jelentős lelassulásáról, megtorpanásáról kell beszélnünk

1. ábra: Komárom és Észak-Komárom elméleti vonzáskörzetének változása Reilly-képlet alapján (2001 – 2010)

Forrás: www.world-gazetteer.com, SLOVSTAT, KSH, T-STAR alapján saját számítás

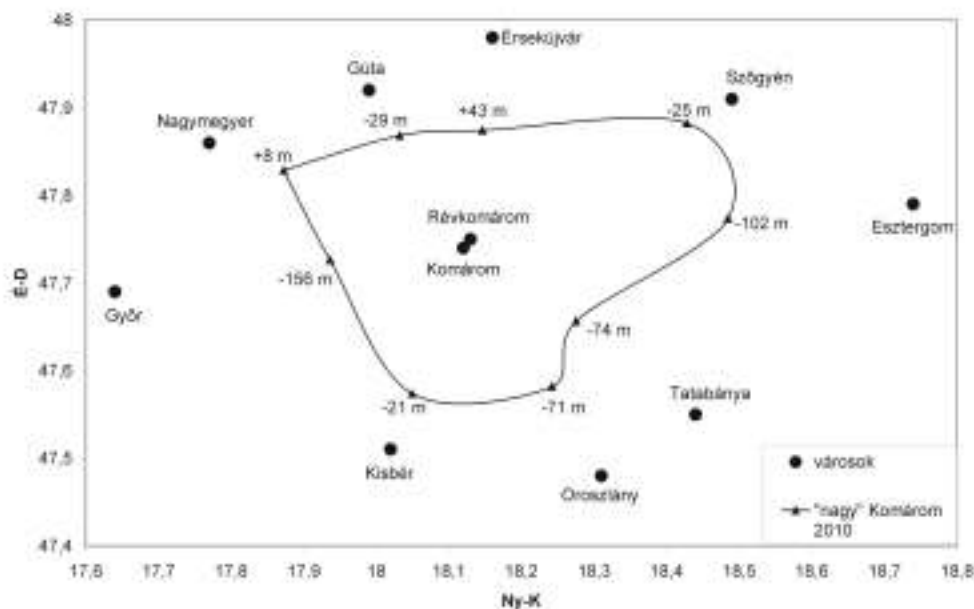
Ám a két Komárom esetében ez a tendencia nem csapott át erőter-növelésbe, mint az például a szomszédos Esztergom esetében megfigyelhető. Az eddig elvégzett vizsgálatok alapján úgy tűnik, a keleti szomszéd jobban, szerencsésebben élt az új politikai légkör adta határ menti lehetőségekkel. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy Győr után Esztergom irányában szenvedte el Észak-Komárom a legnagyobb pozícióvesztést. Ez elsősorban annak lehet a következménye, hogy Esztergom esetében a kezdetektől tudatosan, tágabb térségi szemlélettel közelítették meg a határon átnyúló együttműködési lehetőségeket, míg a két Komárom esetében a határok meghaladása a legutóbbi időkig csupán a két város együttműködésére korlátozódott, térszervező ambíciók nélkül. Ezen a ponton érdemes felhívni arra is a figyelmet, hogy a két városfő településhá-

¹³ Ez a szerepvesztés Észak-Komárom esetében folyamatosnak és markánsabbnak bizonyult. A magyarországi városrész esetében pedig a határmódosítás utáni, kezdeti felduzzadás időszakában átmeneti szerepnövekedés volt megfigyelhető. Az elvégzett számítások szerint, az erősen elzárt vagy legalábbis korlátozott határszabadságú időszakokban (szocializmus) mindkét város (-rész) folyamatos és jelentős erőtervesztésen ment keresztül (különösen Észak-Komárom). Csak úgy, mint az igen „hasonló cipőben járó”, szomszédos Esztergom esetében, amely város azonban sokkal jobban tudott élni a legújabb időszak kedvező határhelyzetével.

lőzatban elfoglalt súlya nem feltétlenül mozgott együtt az utóbbi évtizedben (sem). Azt láthatjuk ugyanis, hogy míg a szlovákiai városfél (az Érsekújvárral szembeni minimális erősödést leszámítva) minden ponton némi erőter-vesztést szenvedett el, addig a magyarországi városfél erőtere egyedül a dinamikus fejlődő Győr irányából zsugorodik, a többi ponton (még Esztergom felől is) stagnálás tapasztalható. Tehát a határmentiség szempontjából egyre kedvezőbbé váló történelmi helyzetből egyelőre a magyarországi városfél némileg jobban jött ki, mint túlparti testvére. Ez valószínűleg egyrészt a magyar oldal, ez időszakban tapasztalható, többnyire kedvezőbb munkaügyi helyzetének, (Bódiné Vajda 2004) másrészt pedig Észak-Komárom valamivel jelentősebb szuburbanizációs folyamatainak tudható be.

Az egységes Komárom vonzáskörzetének vizsgálatai

A két Komárom összefonódó múltja és a jelenben is egyre élénkülő kapcsolatai azonban világossá teszik, hogy ebben az esetben nem teljesen helyénvaló a két várost egymás különálló riválisaiként kezelni. Azért, hogy a másik értelmezési végletet is megismerjük, a 2. ábrán egy egységessnek vett „nagy” Komárom elméleti vonzáskörzetének alakulását követhetjük nyomon 2001 és 2010 között.

2. ábra: Az egységes Komárom elméleti vonzáskörzetének változása Reilly-képlet alapján (2001 - 2010)

Forrás: www.world-gazetteer.com, SLOVSTAT, KSH, T-STAR alapján saját számítás

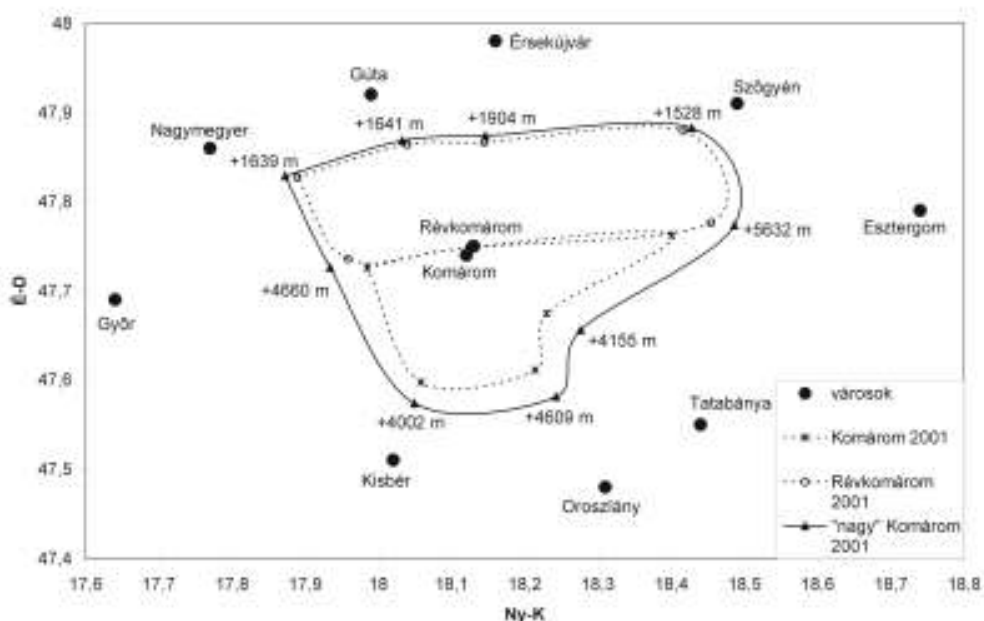
A két város „összeadódó” erőtere is (törvényszerűen) hasonló alakú vonzáskörzetet rajzol ki, mint azt külön-külön teszik. Ez az erőter is kissé elnyúlik a Duna mentén és benyomódik Talabánya irányából. Érdekes azonban figyelmünket a 2010-es és 2001-es elméleti vonzáshatárértékek különbségeire fordítanunk az egyes vizsgálati pontokon. Nagyménfő és Érsekújvár irányából láthatunk csupán pozitív előjelű változásokat, ám ezek mértéke is inkább stagnálónak nevezhető. Az összes többi vizsgálati ponton erőter-vesztést könyvelhetett el az ikerváros, különösen kelet-délkeleti, és nyugati irányokból. Ez azt jelenti, hogy még az egyre elhalványuló határ is bizonyos gátat jelent a településhálózati rang, a vonzáster növelésében, hiszen a szomszéd-

ságban lévő, (határ által nem kettéválasztott) rivális központok az időszak során – a térség relatív gazdasági dinamizmusát kihasználva – többnyire növelték erőterüket.

A két megközelítés összevetése

Ahhoz, hogy a valóságban kirajzolódó vonzástér elvi kiterjedését a lehető legjobban megközelítsük, elengedhetetlen a fenti két vizsgálati megközelítés összevetése.

A 3. ábrán a kettéválasztott és az egységesnek kezelt Komárom elméleti vonzaskörzeteinek különbségeit tüntettem fel, a 2001-es állapot alapján. Első ránézésre szembetűnik, hogy amennyiben egy egységes Komáromról beszélhetnénk, az a (félíg-meddig hipotetikus) város lényegesen komolyabb fajsúlyú központja lenne környezetének, mint a (bizonyos mértékben szintén hipotetikus) teljesen kettéválasztott város-pár. Az egységes Komárom a magyarországi térszerkezetre gyakorolna nagyobb hatást, ugyanis itt 4-5,5 km-rel nőne meg az elméleti vonzástér a szomszédos központok irányában. A szlovákiai rivális városokkal szemben ez az érték 1,5-2 km lenne csupán.

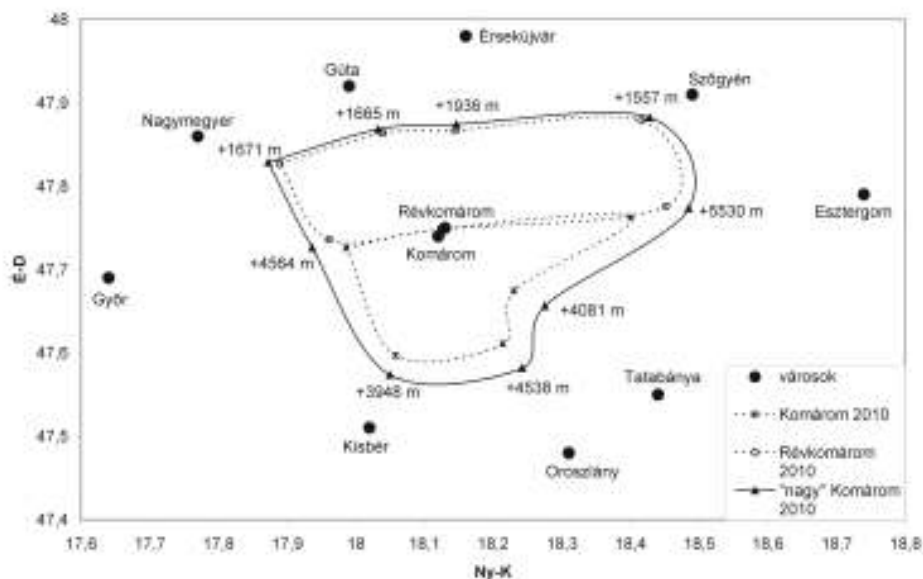
3. ábra: A kettéválasztott és az egységes Komárom elméleti vonzaskörzeteinek különbségei (Reilly-képlet alapján, 2001)

Forrás: www.world-gazetteer.com, SLOVSTAT, KSH, T-STAR alapján saját számítás

A 2010-es állapotot a 4. ábrán követhetjük nyomon. A legutolsó évtizedben a magyarországi Komárom könnyelhetett el némi erőter-növekedést. Ez megmutatkozik a 4. ábrán is, hiszen a 2001-es állapothoz képest, 2010-ben már valamivel enyhébb a különbség a két megközelítés közt, az erőter déli (magyar) oldalán. Bár továbbra is egyértelmű, hogy egy feltételezett „nagy” Komárom a magyarországi településstruktúrára gyakorolna nagyobb befolyásoló hatást.¹⁴

¹⁴ Amely jelenség egyébként történelmi összevetésben is természetesnek mondható, hiszen mindig is az északi városfél, mai elnevezésével Észak-Komárom, volt a nagyobb, a térség igazi központja.

Hogy a valóságban vajon hol húzható meg az a (egyébként igen képlékeny) határ, amely a komáromi ikerváros vonzáskörzetét jelenti, sok tényezőtől függ. Annyit többé-kevésbé biztosan állíthatunk, hogy valahol a két megközelítés által kijelölt elméleti határok között, mindig attól függően, hogy éppen milyen mértéket ölt a két város és a körjük szerveződő térség együttműködése. Ezt persze nagyban befolyásolja a két állam egymáshoz fűződő aktuális viszonya is. Minél inkább különálló utakon jár a két városfél, annál kisebb és széttagoltabb lesz a közös vonzáskörzet, illetve minél nagyobb és mélyrehatóbb az együttműködés és tervezés összehangoltsága, annál nagyobb területnek válhatnak a közös központjává.

4. ábra: A kettéválasztott és az egységes Komárom elméleti vonzáskörzeteinek különbségei (Reilly-képlet alapján, 2010)

Forrás: www.world-gazetteer.com, SLOVSTAT, KSH, T-STAR alapján saját számítás

Összegzés

Vizsgálataim a két Komárom vonzáskörzetére irányultak. Az elmúlt évtized során ugyan lelassult, megállt az a vonzástér-zsugorodás, ami (nagyjából) a '80-as évektől jellemző volt, azonban (különösen a szomszédos Esztergommal összevetve) egyik város sem tudott megfelelően élni azzal a történelmi fejlődési lehetőséggel, amit a határok európai szellemű elmosódása jelent. Továbbá megállapítható, hogy minél inkább külön utakon jár a két város, annál kisebb és széttagoltabb lesz vonzásterük. Következésképpen annál rosszabb lesz a térszerveződési gazdaságosság is, hiszen a természetes központokkal való kapcsolattartás a vonzott települések számára is a legtöbb esetben gazdaságosabb, mint az erőltetetten, távolabbi városok felé fordulás.

A két Komárom és közvetlen vonzástérsége gazdasági és közlekedési szempontból egyaránt dinamikusán változó térségben helyezkedik el, két fő európai közlekedési folyosó, a IV. szárazföldi és a VII. vízi (Duna) korridor mentén. A fekvésbeli előnyöket tovább növeli, hogy hosszú határszakasz közötti és vasúti átkelő forgalmának bonyolítására is itt van mód. Logisztikai, intermodális közlekedési kapacitások is megtalálhatók, települtek a térségbe jelentős külföldi tőkeerővel rendelkező nagy foglalkoztatók, a két város településfejlesztését és –rendezését is összehangolja, sőt az általános európai politikai légkör is kedvez a határon átnyúló összefogásnak. Joggal merül fel a kérdés, hogy ilyen jó adottságok mellett, mégis hogy lehet az, hogy az

ikerváros nem növelte érdemben erőterét és térszerkezeti súlyát az elmúlt 10 év során? Nagyon valószínű, hogy mindez az együttműködések minőségére vezethető vissza. Egyrészt sokat ront az egyébként jó lehetőségeken a két állam többnyire sajnálatosan fagyos viszonya, (Mezei 2005) de ennél is fontosabb talán a két városban megfogalmazódó együttműködési keret és az egyéb térségfejlesztési tervekben, közigazgatásban fellelhető összehangolatlanság (Hardi – Mezei 2003). A megyei, illetve járási és kistérségi fejlesztési dokumentumok a lehetőségekhez mérten alig tartalmazznak határon átvívelő elemeket, illetve a tervezett fejlesztések összehangoltsága is alacsony fokúnak mondható. A két város pedig, ahogyan arra már utaltunk, az időszak során gyakorlatilag csak települési együttműködésben gondolkodott és nem tekintett ki tágabb környezetére. Ezért történhetett, hogy a hasonló cipőben járó, szomszédos Esztergomhoz képest, (ahol viszont a térségi együttműködésre helyezték a hangsúlyt, az esztergomi székhelyű Ister-Granum Eurorégió, majd később EGTC létrehozásával és menedzselésével) a két Komárom nem igazán tudta kiaknázni a kedvező történelmi helyzetet az elmúlt évtized folyamán. Ezen a hibán talán segíthet a friss születésű Pons Danubii EGTC, amely a térségi központokat (Gúta, Ógyalla, Észak-Komárom, Komárom, Tata, Kisbér, Oroszlány) szervezi egy közös fejlesztési cél mentén egységgé, további bővítési ambíciókkal, számos kiváló projektötlettel.

Természetesen a legalaposabb elméleti vizsgálódás sem ér semmit, ha megállapításait nem lehet a gyakorlati élet területeire vonatkoztatni. Térségfejlesztési szempontból alapvető fontosságú, hogy tisztában lehessünk a határok mentén (is) zajló térszerveződési, vonzáskörzetrendszer átalakulási folyamatokkal. Ennek vizsgálatára egy lehetséges, jól használható alternatíva az általam alkalmazott módszer is. Mindazonáltal más nézőpontokból, és más helyszíneken is szükség van további, hasonló célú vizsgálatokra, hogy a fejlesztői és tervezői szakma értőbben, nagyobb elméleti megalapozottsággal végezhesse dolgát a határok mentén folyamatosan átalakuló térben.

Irodalom

- Bajmócy P. - Kiss J. (1999): Megyék, régiók és központjaik - modellek tükrében. – *Tér és társadalom* 1-2. pp. 31-51.
- Bajmócy P. – Kiss J. P. (2001): Városi funkciójú központok és elméleti vonzáskörzeteik az Alföldön. – *Tér és Társadalom* 1. pp. 65-89.
- Bódiné Vajda Gy. (2004): Külföldiek foglalkoztatása Komárom-Esztergom megyében. – *Területi Statisztika* 3. pp. 289-299.
- Borovszky S. (szerk.) (1908): *Magyarország vármegyéi és városai*. Komárom vármegye kötet. Budapest.
- Bottoni, S. (2008): Komárom/Komárno : hivatalos és informális kapcsolatok egy közép-európai ikervárosban (1960-1985) – *Regio : kisebbség, politika, társadalom* 3. pp. pp. 27-47.
- Dusek T. (2005): A gravitációs modell. *Regionális elemzési módszerek*. – Nemes Nagy J. (szerk.), Regionális Tudományi Tanulmányok 11. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest. pp. 237-242.
- Grosz A. – Tilinger A. (2008): A gazdasági szereplők határon átnyúló tevékenysége. – *Tér és Társadalom* 3. pp. 81-96.
- Győri R. (2006): A határ két oldalán (Városi vonzáskörzetek és a trianoni határmagvonás a Nyugat-Dunántúlon). *Kárpát-medence: Települések, tájak, régiók, térsztruktúrák*. – Győri R. – Hajdú Z. (szerk.), Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest pp. 279-292
- Hardi T. (2008): A határtérség térszerkezeti jellemzői. – *Tér és Társadalom* 3. pp. 3-25.
- Hardi T. – Lampl Zs. (2008): Határon átnyúló ingázás a szlovák-magyar határtérségben. – *Tér és Társadalom* 3. pp. 109-126.

- Hardi T. – Mezei I. (2003): A szlovák közigazgatás és területfejlesztés aszimmetriái. – *Tér és Társadalom* 4. pp. 126-154.
- Hardi T. – Mezei I. (2003): A racionalizmus és a nacionalizmus küzdelme : eurorégiók a magyar-szlovák határon. – *Comitatus* 9. pp. 67-74.
- Illés I. (2008): *Regionális Gazdaságtan – Területfejlesztés*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Közgazdaságtudományok Intézet, Typotex, Budapest.
- Jaschitz M. (2010): Elzárt múlt – határtalan jövő? – Esztergom vonzáskörzete a huszadik században és az ezredfordulón. – *Tér és Társadalom* 3. pp. 93-135..
- Kocsis K. – Bottlik Zs. – Tátrai P. (2006): *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban (1989-2002)*. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Kovács A. – Szabó I. (2008): Nemzetközi tőkebefektetések munkaerő-piaci hatásai Komárom és Komárno térségében – *Földrajzi Értesítő* pp. 229-241.
- Kovács Z. (1990): A határ menti területek központhálózatának átalakulása az első világháború utántól napjainkig. – *Földrajzi Közlemények* pp. 1-16.
- Kuttor D. (2012): *Kelet-Közép-Európa változó gazdasági térszerkezetének modellezése*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Lados M. (1995): Komárom-Esztergom megye az átmenet éveiben I. – *Falu – Város - Régió* 1-2. pp. 39-42.
- Lados M. (1995): Komárom-Esztergom megye az átmenet éveiben II. – *Falu – Város - Régió* 4-5. pp. 11-13.
- Mezei I. (2005): A szlovák-magyar határ menti kapcsolatok jelentőségéről. – *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek* 1. pp. 1-21.
- Mezei I. (2005): A magyar-szlovák együttműködés kilátásai. – *Comitatus* 6. pp. 20-26.
- Mezei I. (2008): *Városok Szlovákiában és a magyar határ mentén*. – Fórum Kisebbségkutató Intézet, MTA RKK, Pécs.
- Mezei I. – Tóth P. (2008): A települési és területi önkormányzatok kapcsolatai a magyar-szlovák határ mentén. – *Tér és Társadalom* 3. pp. 51-80.
- Nárai M. – Rechnitzer J. (1999): *Elválaszt és összeköt – a határ*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs – Győr.
- Sikos T. T. – Tiner T. (2007): *Egy város – két ország, Komárom – Komárno*. Selye János Egyetem Kutatóintézete, Komárom.
- Sikos T. T. – Tiner T. (2008): *Határmentiség és fejlődési térpályák. A regionális együttműködés lehetőségeinek vizsgálata településmarketing eszközrendszerével a magyar-szlovák határ déli oldalán*. Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, Tatabánya.
- Stubendek L. (2004): Komárom: egy kettészakított város élő kapcsolatai – *Honismeret* 5. pp. 66-68.